

SVENSK LÄRARETIDNING

ORGAN FÖR SVERIGES ALLMÄNNA FOLKSKOLLÄRARFÖRENING

Nr 20. (2467)

STOCKHOLM, 15 MAJ 1929

48:e årg.

Prenumerationspris:

1/1 år 10 kr., 1/2 år kr. 5: 50,
1/4 år 3 kr.
Lösnummerpris 25 öre.

Prenumeration sker
alltid å närmaste post-
anstalt.

Redaktion:

Barnhusgatan 8, n. b.
Telefon: Norr 37 00.

Utgivningsdag: onsdag.

Redaktör och ansvarig utgivare: **VÄRNER RYDÉN**

Redaktionssekreterare: **KARL-ERIK KARLSSON**

Förläggare: **Svensk Läraretidnings Förlags A.-B.**

Expedition:

Barnhusgatan 8, n. b.
Tel.: 30 00, Norr 60 00.
Kontorstid: 10—5.

Stockholm 1929.
Kungl. Hovboktr.
Iduns Tryckeri A.-B.

Annonspris

för 1 millimeter å ytersida
30 öre, å innersida 25 öre;
vid införande även i Små-
skolan ett tillägg av 10 öre.

Annons skall vara inlämnad
fredagen närmast före
utgivningsdagen.

Föreningstankens föregångsmän.

Författaren till den i nr 10 av Svensk Läraretidning omnämnda skriften »Minnesteckning över initiativtagarna till Sveriges första folkskollärareförening», folkskolläraren *Hugo Witzell*, Karlshamn, har efter uppgifter i nämnda minne-
teckning på redaktionens anhållan till-
ställt tidningen nedanstående redog-
relse.

För nu levande lärargeneration är föreningstanken något självklart. Sammanslutningens stora betydelse har visat sig, inte minst för lärarkåren, på så många olika sätt, att man numera med förundran betraktar den lärare, som icke tillhör sin kårorganisation. Att så är fallet, beror helt naturligt på, att inom lärarkåren mycket tidigt framsynta män upptogo föreningstanken till diskussion och även mycket tidigt realiserade densamma. Tidigast synes detta ha skett i Blekinge.

»En vacker augustikväll år 1838 samlades från skilda håll fem unga, för sitt kall högt livade folkskollärare under kronan av en lind i Vekerums by av Mörrums socken i det härliga Blekinges dalar.»

»Det var en skön augustikväll, då aftonrodnadens purpur bredde sitt gyllene dok efter den nedgående solen, dessa män under kronan av en lind voro inbegripna i ett livligt samtal . . .

Under samtalets gång voro alla eniga i den åsikten, att om de vunna erfarenheterna samlades och ordnades, skulle därav uppväxa en skolkunskap, varav både de själva och andra kunde hava gagn . . .

Man fann ock, att bästa sättet för erfarenheternas samlande var genom en närmare och enad samverkan, och då var det den första tanken på en folkskolläraryförening föddes och slog ut i knopp.»

»Till minne av förbundets stiftelse restes här av de fem förenade på en liten kulle invid foten av en lind en minnessten. Stället kallades Lundaborg, där stenen ännu står under lindens krona.»

Så berättas i gamla urkunder ett par av dem, som själva voro med vid det skolhistoriska tillfället.

Då Karlshamnskretsen av S. A. F. nyligen i motion föreslagit, att centralstyrelsen måtte vidtaga åtgärder för bevarandet av det å Lundaberget befintliga minnesmärket, som inte längre består av en utan av fem omkring 1850

resta stenar, torde det kunna påräkna intresse att lämna några uppgifter om de fem lärare, som för 90 år sedan redan insågo sammanslutningens stora betydelse och togo det första steget på den kamratliga sammanhållningens väg.

Vid tiden för Vekerumsmötet voro samtliga fem deltagare i detsamma i 20-årsåldern. Den äldste var *Sven*

Sven Rosenberg.

Rosenberg. Född 1811 i Mörrum och tidigt föräldralös erhöll R. sin uppfostran genom »rotegång». Själv hade han åtnjutit endast 6½ dagars undervisning i en kringgångsskola. Läsa hade han fått lära »vid sin moders knä». Utrustad med en okuvlig energi och en brinnande kunskapsörst skaffade sig emellertid R. efter hand vidgade kunskaper och antogs 1830 till lärare i Asarum. Efter sex års anställning där flyttade R. till Fjälkinge, genomgick sedan det nyinrättade seminariet i Lund, vilket för hans vidkommande krävde en tid av endast fem veckor, tjänstgjorde därpå åren 1840—46 i V. Karup och innehade slutligen tjänst i Ö. Ljungby, där han dog 1895. På båda de senare platserna uppehöll R. förenad tjänst. Han hade nämligen i samband med folkskollärarexamen även avlagt examen som organist och kyrkosångare.

Varmt intresserad för allmänna angelägenheter och i besittning av en sällsynt förmåga att uttrycka sig klart och redigt, kom R. redan tidigt att tilldraga sig uppmärksamhet på skilda håll. Att här uppräknat alla de förtroendeuppdrag, varmed R. under sitt långa arbetsuppfyllda liv bekläddes, skulle föra alldeles för långt. Må det vara nog sagt, att det väl knappast givits ett förtroendeuppdrag, som kommunen, pastoratet, häradet eller domsagan haft att tillsätta, vilket ej någon gång tilldelades honom. Av landstinget var han flerårig ledamot, och inom detsamma fungerade han bl. a. som v. ordf.

Överallt sökte R. först och främst verka för folkskoleväsendets höjande. Mest verksam i detta avseende förunnades det honom att bli i egenskap av riksdagsman för N. och S. Åsbo samt Bjäre härader, för vilka han åren 1859—69 tjänstgjorde som representant.

R:s insatser i svensk skolpolitik kunna här endast antydast. I en mängd motioner frambar han inför riksdagen krav, som redan då voro aktuella, lyckades vinna gehör för en del men röjde framför allt väg för andra, som långt senare ha blivit förverkligade. Det är måhända just genom sin på detta sätt ådagalagda framsynthet R. är mest värdaktning och beundran.

Att folkskolan borde vara en för alla gemensam bottenkola föreföll R. som något självklart. För lärarbildningens höjande och för förbättringar i lärarkårens rättsliga ställning var han ständigt nitiskt verksam. Helt naturligt verkade han även för uppnåendet av en dragligare ställning i löneavseende för folkskolans lärarkår.

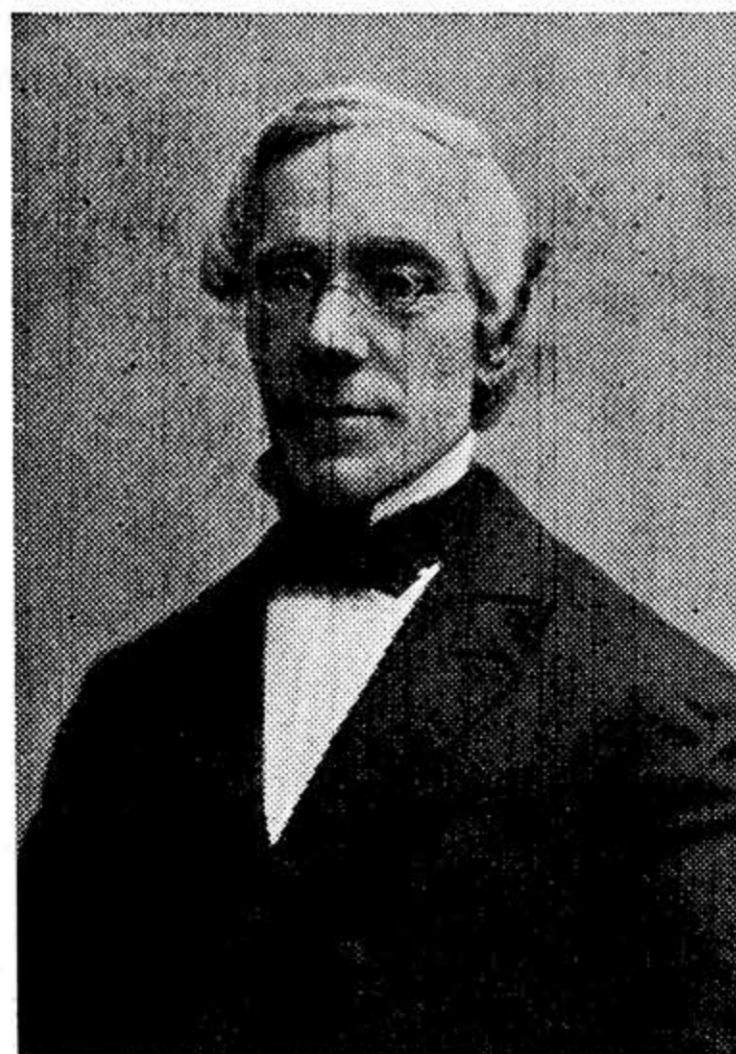
Var det således folkskolans angelägenheter, som främst lågo R. om hjärtat, så var det dock ingalunda endast på detta område han visat sin initiativkraft. Detta framgår måhända tydligast vid en överblick av R:s många riksdagsmotioner i de mest olikartade angelägenheter. Så finna vi R. som motionär ifråga om prästval, prästerska-

pets avlöning, minskning av militärutgifterna, avskaffande av biskopsskrudden, upphävande av dödsstraffet, indragning av kronofogdetjänsterna, inrättande av pensionsanstalt för tjänstemän vid statens järnvägar m. m.

I de flesta fallen var tiden ännu icke mogen för genomförandet av hans många framsynta förslag. I ett och annat enstaka fall lyckades det honom dock att uppnå åtminstone något resultat.

Gumme Olsson Wikander.

Johan Jakob Holmberg.

Slutligen måste sägas, att få av folkskolans förkämpar mera målmedvetet än R. verkat för lärarkårens sammanlutning. Tidigare än någon annan förefaller det, som om han varit på det klara med att kåren endast genom enig uppslutning i föreningar skulle kunna verksamt föra sina idéer framåt. Otaliga äro de skolmöten, som R. efter det första anspråkslösa i Vekerum bevisade. Från snart sagt alla sammanträden av någon betydelse, som av skolmän anordnades under 1800-talets senare hälft, finna vi hans namn. Överallt gjorde sig hans imponerande personlighet gällande, och hans ord vägde tungt i debatten. Ett aldrig svikande

intresse för folkskolan är det, som sätter sin prägel på hela hans liv.

Också stod vid hans den 22 april 1895 inträffade bortgång hela den svenska lärarkåren sörjande men också djupt tacksam för allt, vad han uträttat till folkskolans fromma. Om denna tacksamhet vittnar den minnesvård, som medlemmar av Sveriges folkskollärarkår rest på hans grav å Ö. Ljungby kyrkogård i Skåne, där hans livsgärning tolkas med följande ord:

»Nitisk förkämpe för folkskolan,
Ädel uppfostrare.
En livsgärning i Herrens tjänst.»

Gumme Olsson Wikander var hemmansägareson från Vekerum. Namnet tog han efter födelsebyn. Född 1816 hade W. redan 1831 börjat sin lärarbana i en omgångsskola i hemtrakten. Efter folkskollärarexamen i Lund innehade han först anställning vid Råby räddningsinstitut, flyttade 1846 till Göteborg och tjänstgjorde där som lärare till 1854 och därefter som klockare i Karl Johans församling. Livligt intresserad för allmänna angelägenheter var han under flera år en verksam ledamot av Göteborgs fattigvårdsstyrelse. Hans varma intresse för folkskolan och dess lärarkår gjorde honom till en trägen besökare av skolmöten, även sedan han definitivt lämnat lärarbanan. W. avled i Göteborg den 16 juni 1887.

Wikanders största insats i skolans och kårens angelägenheter var utgivandet av en av vårt lands första lärartidningar, nämligen »Skolvännen», som utkom från Göteborg åren 1864—69. I denna sökte han på ett på en gång hovsamt och energiskt sätt föra lärarkårens talan. Denna hans insats var av så mycket större betydelse, som tidningens utgivningsår sammanföll med en för vår svenska folkskola betydelsefull nydaningstid omedelbart efter representationsreformens genomförande. W:s självständiga ställning, klara förstånd och kloka uppträdande gjorde honom synnerligen lämplig att stå i spetsen för tidningsföretaget.

Tidningens innehåll rör sig förnämligast kring folkskolundervisningen. Ett rätt stort utrymme lämnas åt redogörelser för lärarmöten, och tack vare detta kan man få en åskådlig bild av dessa, sådana de visade sig på 1860-talet. Då som nu var frågan om folkskollärarnas löner ett brännande spörsmål. »Skolvännen» intog till lönefrågan en synnerligen hovsam hållning. Den underströk helt naturligt det berättigade i de framställda kraven på högre löner, men ansåg tydligen andra spörsmål viktigare, varför lönefrågan lämnas ett relativt knappt utrymme i tidningen.

W. framträdde även som läroboksförfattare, i det han år 1850 utgav »Barnens första bok», ett arbete, som utgick i flera upplagor.

På en av de fem minnesstenarna i

Vekerum läses namnet *Johan Jakob Holmberg*. Bakom de nötta bokstäverna i den grå graniten skymtar bilden av en av oförtrutet nit och varm hänförelse präglad livsgärning.

H. föddes i Stilleryd 1818. Han var son till en fattig timmerman och måste tidigt förtjäna sitt bröd genom fabriksarbete. Arbetstiden uppgick visserligen till tolv timmar dagligen, men H. hade nog energi att ovanpå denna »normal-arbetsdag» offra tid för sin bokliga bildning, och 1836 erhöll han legitimation att i Asarum verka som lärare. Efter några års tjänstgöring där flyttade H. till Istaby, avlade därpå examen i Lund och innehade sedan anställning som folkskollärare först i Borrby, därefter i Simrishamn och slutligen i Göteborg. På denna senare plats kvarstannade han i hela 37 år, eller till 1893, då han avgick efter att i 57 år ha utövat lärarkallet. I Göteborg tjänstgjorde han som föreståndare för Willinska fattigfriskolan, en befattning, som förut innehafts endast av präster.

För föreningstanken hyste H. alltid ett levande intresse. Detta tog sig vid flera tillfällen bestående uttryck. Så tillkom på hans initiativ år 1846 i Borrby en av Sveriges allra tidigaste folkskolläraryöreningar. Hans stora gärning ligger emellertid väsentligen i hans samlarnit. Betecknande för hans framsynta intresse på detta område är innehållet i de stadgar, som antogs vid Borrby lärarförenings stiftande. På H:s förslag stadgades, att i händelse av föreningens upphörande skulle dess protokoll översändas till Lunds seminarium för att där bevaras. Redan så tidigt som 1850 offentliggjorde H. ett upprop till landets folkskollärare att insamla material till en folkundervisningens historia och på det sättet från glömskan rädda minnena från folkskolans tidigare skeden.

Själv har han lämnat betydande bidrag till den pedagogiska litteraturen. Så utgav han 1853 »Grunddragen av den svenska folkundervisningens historia». I sin helhet är arbetet av stort värde, men framför allt ger det en kulturhistoriskt värdefull bild av folkundervisningens nivå under 1800-talets första hälft.

H. var en flitig skribent och medarbetare först och främst i »Skolvännen» men dessutom i ett flertal andra skoltidningar, såsom i tidskrifterna *Folkskolan*, *Föreningen*, *Tidning för folkskolan*, *Tidskrift för folkskollärare m. fl.*

Från sin befattning som föreståndare vid Willinska skolan avgick H. 1893. Två år senare slutade den 77-årige skolveteranen sin av sällsynt plikttröhet präglade livsgärning.

Gumme Håkansson var född i Mörum 1816. Han hade efter studier vid Karlshamns s. k. lärdomsskola erhållit anställning som lärare vid en vid Ström-
mafabriken i Asarum inrättad skola.

Såväl Wikander som Holmberg och Paulsson, om vilken senare nedan lämnas några uppgifter, hade åtnjutit undervisning av Håkansson.

Denne var en för sin tid ovanligt framstående lärare. I ett av Paulsson 1866 utgivet skolhistoriskt arbete skildras Håkansson som en framsynt och för folkundervisningen varmt intresserad personlighet. Detta intresse tog sig bl. a. uttryck i av Håkansson anordnade kurser för inträdessökande vid seminarier. Han lämnade emellertid redan 1843 lärarsysslan och ägnade sig sedan åt advokatverksamhet. Håkansson, som liksom den ovan omnämnde Rosenberg var gift med en syster till Wikander, dog 1855.

Den femte av dessa tidiga initiativtagare var *Per Paulsson*. Till börden liksom de övriga bleking och född 1817 i Vekerum, inträdde P. på lärarbanan på 1830-talet. Efter anställning bl. a. i Gråmanstorp i Skåne och Nättraby i Blekinge avflyttade P. åter 1858 till Skåne, där han till 1876 innehade kantors- och organisttjänst i Hjärnarp. P. har särskilt som skolhistoriker gjort minnesvärda insatser. Hans »Historik över folkundervisningen i Sverige från äldsta till närvarande tid», utgiven 1866, är ett digert arbete på bortåt 500 sidor. Särskilt värdefulla äro de bilder han där ger av skolväsendet från 1800-talets början. Från 1868 och 1872 stamma andra skolhistoriska arbeten från P:s penna. Av synnerligt intresse i detta sammanhang äro de uppgifter, som P:s arbeten innehålla om den lärarförening, som bildades vid sammankomsten i Vekerum 1838. Tack vare dessa uppgifter kan intet tvivel råda om, att vi i denna Vekerumsförening ha rätt att se föreningstankens första spirande frö.

P. var en självständig personlighet, som gick sin väg rakt fram och väjde för ingen, då han ansåg sig ha rätten på sin sida. Sådant kan ha konsekvenser, och för P. blev följden den, att han kom »på kant» med sockenbor och församlingens präst och slutligen avstutes från tjänsten. P. bosatte sig därefter i Ängelholm, sysslade med skriftställerverksamhet och dog 1889.

Teckningskursen å Vendelsberg.

Till den kurs i tillämpad teckning, som av Göteborgsnejdens skolförening anordnas på Vendelsbergs folkhögskola under tiden 1—14 aug., hava antagits följande stipendiater:

Amalia Johnson, Falköping, Ingeborg Malmström, Blåsut, Vassända-Naglun, Lars Th. Ljunghammar, Istrum, Lars Andersson, Berfendal, E. D. Arnell, Falkenberg, Axel Larsson, Vinberg, Sven Nath. Zachrisson, Styrsö, Sven T. Älveby, Beted, Ingeborg Lindelöf, Torsby (Värml.), John S. Heimers, Trollhättan, Maria Hägg, Gravarne, Edit Sjöqvist,

Säffle, Hilmer Roosvald, Mölndal, Carl Alm-gren, Naverstad, Else Söderström, Nya Varvet, G. A. Järning, Järnbrott, Ivar Wallin, Påvelund, Axel G. V. Holmqvist, Jonsered, Mathilda Larsson, Partille, Märta Hallén, Sävedalen, Blenda Karlsson, Vålberg, Walda Peterson, Varberg, Robert Ringström, Nol, Margareta Hermansson, Agnesberg, och Hulda Anderson, Borås.

Tyska landsbygdsskolor.

Några intryck från en studieresa sommaren 1928.

Av

Oscar Augzell.

I.

Landsbygdsskolefrågan är f. n. mycket aktuell i Tyskland. Detta sammanhänger delvis med skolreformens genomförande, genom vilken fordringarna på landsbygdsskolorna väsentligt skärpts. Flera av de preussiska folkskolinspektörerna, bl. a. Karl Eckhardt i Biedenkopf, ha ägnat landsbygdsskolefrågorna stor uppmärksamhet, och de ha i tal och skrift sökt visa, hur landsbygdsskolan, rätt organiserad, kan ge goda resultat. De ha även betonat vikten av, att det verkligen göres något för landsbygdsskolornas höjande. Detta har bl. a. motiverats med att 84 % av de preussiska folkskolorna äro landsbygdsskolor. (Av 5 mill. lärjungar gå över 3 mill. i landsbygdsskolor.)

Yttre organisation.

På den preussiska landsbygden, där bondgårdarna oftast ligga tillsammans i byar, är inemot hälften av alla skolorna (42 %) vad tyskarna kalla »enklassiga» d. v. s. alla åtta klasserna äro sammanförda till en läraravdelning, en skoltyp vartill vi i Sverige sakna motsvarighet. (Som bekant äger ju i B 3-skolan intagning rum endast vartannat år.)

I större bysamhällen har man s. k. tvåklassiga skolor, där de olika klasserna uppdelats på två läraravdelningar (I avd.: kl. 1—4; II avd.: kl. 5—8) en typ, där den högre avdelningen har sin ungefärliga motsvarighet i våra B 2-skolor. I Preussen utgöra dessa »tvåklassiga» skolor ungefär 22 % av alla folkskolor. Motsvarande siffra för våra B 2-skolor enligt folkskolestatistiken 1925—26 är 16,7 %.

Nästa högre skolform utgöra de s. k. »treklassiga» skolorna med tre läraravdelningar: I avd.: kl. 1—2; II avd.: kl. 3—5; III avd.: kl. 6—8 — en motsvarighet till våra B 1-skolor. I dessa tre skoltyper meddelas undervisningen från de lägre till de högre klasserna nästan uteslutande av folkskollärare. Detta förhållande förtjänar uppmärksamhet, då det visar, att tyskarna, trots större kostnader för utbildningen, gått in för samma utbildning för alla lärare, som undervisa i folkskolan, oavsett vilka klasser de undervisa i.